

Արգ. Դու յինէն խնդրես ներումն, ես յումմէ՛ խնդրեցիք. այս սուտեր, այս բազում պատահեցին զսիրտ Երուանդայ:

ՍԹԲ. Աւաղ, յաղթութիւնս մեր՛ի սուգ կործանեցաւ:

Արգ. Զի եղև Երուաղ, Սմբատ, եթէ կենդանի իցէ:

ՍԹԲ. Յանկարծ. այլ սպանաւ և նա. և արդ լուզի յալիս Ախուրեան՝ արեամբ գունելով զերեսանորա. ինքնին նա անձնամատն եղև. մինչ մէք յուզէաք զնա, եհաս գուժելով. աւասիկ աստ է ձեզ Երուաղ, մի խնայէք. և դունդն մոլեկան հար թաւալեցոյց զնա՝ ի պտոյս մի գետոյն:

Արգ. Ո՛հ եղուկ զինև. յաղթեցեր աւասիկ, անա գորոյն երկինք, յաղթեցեր. ի միում աւուր՝ ի միում ժամու յերեցունց որդւոցս միանգամայն զրկեցայ. անօրէնութեամբ ծնան, անօրէնութեամբ և կորեան:

ՏԵՍԻԼ Ը.

ԵՐՈՒԱՆԻ, ԱՐՏԱՇԷՍ, ՍԹԲԱՏ, ԱՐԳԱՄ:

Երգ. Առ Արգամ, առ հայրն իմ. ի բաց կաց յաչաց իմոց անօրէն բռնաւոր. հասեր մտեր հինաբար, յափշտակեցեր զգահ Հայկազանց, զգահ Երուանդայ:

ԱՐՏ. (Տայ Վեհալին Երազանայ Երգամ). Սակայն ոչ խնդամ ի ստացուածս. դառնացաւ ինձ ամենայն. եկ հաշտեաց ընդ իս, մի ընուր անիծիւք զարքայութիւնս իմ, մի զկեսանս իմ արհաւրպ մահու. թոյլարա պատել զվերդ, և պահել գոնեա հօր քու՛մ զոգիսդ:

Երգ. Պատառեմ կեղեքեմ զվերս զի վաղ մեռայց. գիտեմ զի հնարիս արգարանալ, ջանասցիս մինչև յոյժ քերել յանձնէ զկեղտ աւազակութեանդ, այլ տիեզերք ամենայն գոչեցեն: Ռամիկն իբրև եղեգն ի հովմոց այնպէս տատանի. զթագաւոր զոր ատեայր կենդանի՝ մեռեալ պաշտեցէ:

ԱՐՏ. Զիք հնար զիջւցանել զնա ի յամառեալ անգութեանէն:

Երգ. Ոչ զիջանիմ ոչ, բռնաւոր բարբարոս. յաղթեցեր բազկիս, ոչ յաղթեցես սրտիս. ոչ դք ի տանէ իմմէ անկաւ ի սրոյ քումմէ. ոչ յաղթեցեր մեզ. մէք մեղէն հարաք զմիմեանս տոհմաւ. հայր զորդի և եղբայր զեղբայր կոտորեցաք. և արդ ինդութեամբ մեռանիմ. ուր իցէ Երուաղ, եթէ մեռաւ և նա քաջութեամբ:

ՍԹԲ. Քաջութեամբ, ինքնակամ մեռաւ:

Երգ. Ո՛հ, արդ մեռայց, կեցի շատ:

Արգ. Ա՛հ որդեակք իմ, արութեամբ մեռարուք. այլ սպանէք և զիս զհայրս ընդ ձեզ. և Երուաղ զիմադրաւ գիմեաց ի սուր Սմբատայ:

Երգ. Ի սուր Սմբատայ. ո՛հ, ապա ի նոցանէ անկաւ, այ՛ դադանութեանս. բարբարոս յելուզակ. ուր իցէ Սմբատ, տակաւին կենդանի. գիւթեցան և երկինք, սխալեցին բառնալ զամբարիշտս յերկրէ:

ԱՐՏ. Մինչև ի մահ երգուեալ ի հաստութեան կայ:

ՍԹԲ. Աւասիկ է Սմբատ առաջի քո. ներէ քեզ և այժմիկ միայն քաղցրութեամբ ներէ զամենայն թշնամանս: Ներեա և դու Արգամ զանգի-

տութեան մեղանս. զի այսպէս մանկազրաւ որդեկոտոր զքեզ արարաք:

Երգ. Աստ ես գու, ժպիրհ ժանդաժուտ. ա՛հ, ոչ զօրեմ: Մի ներեր, հայր, մի ներեր նոցա, այլ ինձ ներեա եղբայրասպանիս. ես սպանի զՏուր, ես սպանի զորդիդ քո՝ զեղբայրն իմ. քաւեա զիս:

Արգ. Ա՛հ, որդեակ իմ Երուանդ, ամենեքին կարօտիմք ներութեան. ներեսցուք միմեանց, ներեմք քեզ զամենայն, և դու ներեա ինձ, Երուանդ. հայր քո շաղախեցաւ յարիւն քո, ոչ անապանեցիք և ես զկնիք. երկիր ոչ բերէ բառնալ զիս:

ԱՐՏ. Ո՛վ սգալի տեսարան:

Երգ. Մի հայր, մի, այլ կաց կենդանի, յիշատակ չարեաց մարդագաւ յելուզակին. և եթէ երբէք յիշեսցես զԵրուանդ, կաթի միոյ արտասուաց արա արժանի զտապան մահուն: Բարեւարութեան էր արդ՝ զի դու, հայր իմ, սպաներ զիս. ոչ անկայ ի նմանէ, ի Սմբատայ Երուանդ ոչ անկաւ: Եկ, հայր, տուր ինձ զհամբոյրդ վերջին, և խնդութեամբ մեռայց... աչք... իմ խաւարին... գիշեր աղջամուղջ... պատեցաւ զինև:

Արգ. Ա՛ռ ընկալ զհամբոյրս որդեսպան ծնողիս. հայր քո է զորով փարեալ կաս, թշուառական ծնողդ. ա՛հ, յոր վայր հասուցին զիս երկինք:

Երգ. Ո՛վ քաղցր համբոյր... արդ մեռանիմ... աւասիկ:

ԱՐՏ. Միրա իմ գելանի. ոչ մեռաւ ոչ. իբրև իմ թշնամի ոչ մեռաւ Երուանդ:

Արգ. Արդ թագաւորեցեր, տեր արքայ. արդ բարձին երկինք զթշնամիս քո յերեսաց քոց. ոչ կարեմ բողբոջել. անկան որդիքս ի փառս յաղթանակիդ, թող անկցի և հայրն, զմիմեանց վրէժ խնդրեցաք. ես միայն ծնացի. խնդրեսցի և յինէն վրէժ. (Իսկ հարկաւել զինն):

ՍԹԲ. Զի գործես:

ԱՐՏ. Կարձեա զձեռն քո. մի թէ ոչ շատ իցեն արիւնք որ հեղան ապականել շաղախել զգահս արքունի. ոչ գիտէի եթէ յարիւն այսպիսի գուռնեսցին ինձ ծիրանիք արքայի: Պահեա դու ինձ զքեզ, Արգամ, դու ես հայր իմ այստէհետև. փոխանակ որդւոցդ ես եղէք քեզ որդի և ամենայն տուն իմ. քո է և գահն երկրորդ առ ինև: Որդիք քո իմ են արիւն. իբրև զմի յեղբարցս իմոց պատուեցիք զնոսա զարմ արշակունի, և աչք իմ ցօղեսցեն արտասուս նոցուն դամբանի:

Երգ. Աչք իմ... խնդրեն... դարձեալ... լոյս... ո՛հ... շունչ վերջին... Երուանդ... մեռանի:

ՎԵՐՋ

ԹՂԹԵԱՆՆ

Ա.

Երապոն յանախտանուէր կոռից՝ որդոց իմոց սիրելեաց Երուանդայ և Երուաղայ:

Զառ ի հերուն հետէ յիմ մայրենի սրտի ծածկեալ խորհորդ մահ պառաւոյս բռնն առնէ մերկանալ ձեզ: Որդեակք իմ էք դուք, զոր ընկալայ ի սուտանուն Մաժանայ Վիշապազանց (որ որ-

պէս լսեմ՝ է՛ի բանակին Արգամայ յինէն ան-
ծանօթ), և ասորեցուցի զձեզ՝ի դուռն Սանաարը-
կոյ յանողորմ հրամանէ հօր ձերոյ՝ որ զձեզ՝ի
մահ դատեցաւ: Ահ, ընդէր չկարացի թաքուցա-
նել և զեղբայրն ձեր զերրորդ, զոր այն ինչ ծնեալ
յափշտակեաց տարաւ Ներսէ՛հ մտերիմ Մաթա-
նայ, աւետալ յինէն մուրհակ երգման թէ իմ որ-
դի է. և անտի յառաջ չգիտեմ զի եղև: Այս
է ահա ծնունդ ձեր: Երգուեալ և երգմանցու-
ցեալ զձեզ՝ի դիս ամենայն, որդեակ իմ Երուազ,
և յԱնահիտ՝ի փառաւ Հայկազանց, որոյ բար-
կութիւնն արդ քաղէ զոգիս. լռեա զամօթդ իմ
և զձեր մինչև ի մահ: Որդեակք իմ, ծանիր և բզ-
հայր ձեր թէ կենդանի է. և եթէ չիթ մի արտօսը
չնորհիցէք յաճիւն մօր ձերոյ՝ խնդութեամբ մե-
ռայց:

Բ.

Երուազ առ Սմբատ և Արգամ

Վրէժինդիրք դահուն Հայկազանց, զգուշա-
ցարուք անձանց ձերոց մտանել ի քաղաքս կամ
երևել Երուանդայ. թոյն մահու պատրաստեալ
մնայ ձեզ՝ի բաժակ ուխտի դիցն անմահից: Ահա
պարեցէք տալ վաղլաղակի սկիզբն մարտի. աստ
եմ ես բանալ առաջի ձեր զգրուանն:

Ծառայ յէր է՛մ Երուազ:

Գ.

Դիւցազուն տէր, ծանիր զթշնամին քո. հա-
ւատարմագոյնն կարծեցեալ յընտանիսն քո՝
ինդրէ դաւել զքեզ. այլ ինչ չկարեմ տեսել զիքն
փակեցին զիմ բերան. նոցին հովանի ի դուռն քո:

Րինկա ձուկը և ւնոր արգասաւռու
րոտքիւնը:

Րինկա ձուկը նշանաւոր է իր ար-
գասաւորութեամբը, ու անհամար խումբ
բով երևնալովը, վաճառաչաւութեան
օգտակարութեամբը, նաև զարմանալի
գէպքերուն համար որ իր նկատմամբ
կը պատմուի: Շատ ընտանի է Ովկիա-
նու եղերքէն մինչև հիւսիսային բևեռը
նստող բնակիչներուն, որոնք աներկիւղ
և անխոնջ, քաջասրտութեամբ մը ըին-
կա որսալու կը ջանան: Վաճառակա-
նութեամբ կը տարածուի աշխարհիս
ամեն կողմը մասնաւոր պատրաստու-
թեամբ պահպանուելէն ետքը: Խա-
հուէն, թէյը, այրեցած գօտիլին համե-
մանքը, շերամը, ազգաց հարստանալուն
այնչափ պատճառ եղած չեն՝ որչափ
հիւսիսային Ովկիանու ըրնկայն: Առա-

ջինները պահանջողներն են զեղիսու-
թիւն կամ հաճոյք, իսկ զերկրորդն՝ հար-
կը: Այս ձկան որսորդութեանը համար
Գաղղիոյ, Ստորին Նահանգաց և Անգ-
ղիոյ ծովեղերքներէն անհամար տոր-
միւղներ ճամբայ կ'ելլեն ամեն տարի
մրկալից ծովու մը ծոցէն ապահով ու
առատ հունձք մը քաղելու զոր ըին-
կայից անհուն բազմութիւնը այս ժողո-
վըրդոց ձեռներէց գործունէութեան
առջև կը բանան: Մեծ քաղաքադէտք,
ամենաճարտար տնտեսք նաւական ար-
շաւանքներու մէջ ամենէն շատ օգուտ
ընկայի որսորդութենէ տեսած են,
անոր համար մեծ որսորդութիւն անուա-
նած են: Այսու՝ մարդիկ ուժեղ, նա-
ւաստիք աներկիւղ, և նաւապետք հմուտ
կ'ըլլան: Արուեստը որ այս որսորդու-
թեան արդիւնքը ձեռք առնելով, մեծ
վաճառականութեան դուռ կը բանայ և
անսպառ հարստութեանց աղբիւր:

Րինկայի անհաւատալի առատու-
թիւնը ամեն ատեն բնապատումներուն
զարմանք բերած է: Այս ձկանս յա-
րատե կերպով և անհամար թուով ա-
ծին անանկ դումար մը յառաջ կը
բերէ՝ որոյ հաշիւը արդարեւ իսկ մեր
երևակայութիւնը կը զարմացնէ: Եթէ
20 տարուան միջոցին մէջ կարելի ըլլայ
միացնել միայն մէկ ըրնկայէ մը յա-
ջորդաբար առաջ եկած ծննդաբերու-
թիւնը ու մէկտեղ ժողովել ինչ անհուն
ընդարձակութիւն պիտի չընենք Ով-
կիանոսին մէջ: Շատ հեղինակներ կը
տարբերին ի կարծիս, և ըստ մեծու-
թեան ըրնկայի տարուան մէջ ածած
հաւկիթը 24,000 և կամ 36,000 կը
հանեն: Գիտուն բնապատում մըն ալ
այս թիւը մինչև 68,000 կը հասցընէ:
Որչափ ալ մեզի մեծ երևայ այս թիւը,
սակայն եթէ յիշուի ուրիշ այլ և այլ
ձուկի տեսակներուն հանած հաւկիթը,
շատ քիչ պիտի երեւայ բազաւտու-
թեամբ, որովհետեւ ձողաձուկի (morue)
մը հանած հաւկիթը մէկ միլիոնի կը
հասցնեն:

1343-ն այն աստիճանի ըրնկաները
շատցեր էին Պալդիկ ծովուն մէջ որ ստի-